

"אל מסתתר בשפירי חביון" מאת רבי אברהם מימין

עם מקורות, פירוש וביאור

הפיוט 'אל מסתתר' מושר ע"י חסידים בסעודה שלישית, ואצל רבים מעדות המזרח הוא משמש כפתיחה לשירת הבקשות. השיר בנוי על עשר הספירות, ומתאר מה משתלשל מכל ספירה ומה מאפייניה; מהספירות של עולם האצילות משתלשלות עשר הספירות של עולם הבריאה, היצירה והעשייה, ובעקבותיהן גם העולם הזה. חלק מהשיר עוסק בעולמות העליונים, וחלק בתכונותיו של האדם בעולם המשתלשלות מהעולמות העליונים. השיר בנוי כשיר מתחרז בשלושת המשפטים הראשונים, והמשפט האחרון מסתיים בשם ה', ללמדנו שהנושא העיקרי בו הוא דרכי ה' והתגלותו בעולם.

האקרוסטיכון של השיר הוא 'אברהם מימין חזק'. בספר שערי ציון לרב נתן נטע האנובר¹ כתב שרבי אברהם מימין היה תלמיד רבי משה קורדובירו, ממקובלי צפת במאה ה"ט"ז ורבו של האר"י, וזו הדעה המקובלת². לא ידוע לנו מלבד פרט זה שום מידע אודות המשורר³.

השיר נדפס כאן על פי הנוסח והניקוד שבאתר 'הזמנה לפיוט' (המבוסס על הקובץ "שירה חדשה", ארם צובה תרמ"ח), והוספתי לו פירושים וציונים מלוקטים מספרים וסופרים.

אל מסתתר בשפירי חביון / השכל הנעלם מפל רעיון עלת העלות מכתר בכתר עליון / כתר יתנו לך ה'

אל מסתתר פסוק בישעיה מה, טז: "אכן אתה אל מסתתר אלהי ישראל מושיע". וכתב הרמח"ל (תקטו תפילות, תפילה תיא) שגאולת ישראל באה מצד ספירת הכתר ולכן היא באה בהסתתר, וכשם שאין לנו השגה בספירת הכתר כך אין לנו יכולת להבין מתי הגאולה תגיע; ולכך אמרו חז"ל תיפח רוחם של מחשבי קיצים. עד כאן דבריו. ניתן להוסיף ששם 'אל' מאיר בספירת הכתר, ולכן כל ישועת ישראל הנסתרת באה מצד החסד והרחמים, אף שהיא נסתרת; ואף ששם 'אל' מופיע בספירת החסד, יש

- 1 שער שני, עמ' 80 במהדורת פרעמישלה תרע"ז.
- 2 כ"ה בעמודי העבודה לר"א לאנדסהוטה (ברלין תרי"ז) עמ' 9-10, באוצר השירה והפיוט לדוידזון 3837, וכ"כ באנציקלופדיה לתולדות חכמי ישראל בעריכת יעקב גליס (מוסד הרב קוק תשל"ז) עמ' שלח.
- 3 בסידור קול יעקב (שמכונה אף סידור האר"י, לר' יעקב קאפל ליפשיץ [סלאוויטא תרי"ט] דף טו, ב) כתב שהשיר נכתב ע"י ר' אברהם בן הרמב"ם (כנראה קרא מימין=מימון), אך קשה לענ"ד לקבל זאת.

לומר שחסדו של ה' מתגלה בכתר, שכן הכתר כולל בתוכו את כל השמות, וכיון שעסקינן בגאולה הבאה מצד חסדו של ה' מאיר שם 'אל' בכתר. ועוד יש להוסיף שהמשורר התחיל בעניין הגאולה וסיים בעניין הגאולה, התחיל בעניין הגאולה שגאולת ישראל באה בהסתר, ומסיים בעניין הגאולה בבקשה לקימום מלכות דוד ושלמה; והוא סוד נעוץ תחילתם בסופם ותחילתן בסופן (ספר יצירה פ"א מ"ז), שקיים קשר בין ספירת הכתר לספירת המלכות, והמעשה שהוא המלכות נעוץ ברצון.

בְּשִׁפְרֵי חֲבִיּוֹן פסוק בירמיהו מג, י "ונטה את שפיריו עליהם", והוא אוהל יפה, כן פירשו רש"י, רד"ק, המצודות ומלבי"ם שם. **חֲבִיּוֹן** מלשון מחבוא ודבר נסתר. באוהב ישראל מאפטא (כי תשא, ד"ה והסירותי) ביאר שה' מסתיר את עצמו כביכול בעזרת ידיו, כמו אדם שמכסה את עצמו בכפות ידיו על מנת שלא יראהו, וזהו מה שכתוב (שמות לג, כג) והסירותי את כפי וראית את אחורי וכו'. וזה לשונו: דהנה הוא יתברך מסתתר בשפירי חביון, דמקום סתר אשר השי"ת מסתתר בו כביכול הוא אור בהיר ונעלם, לית ביה השגה כלל. ומכל שכן אור אין סוף הפשוט. והנה מבשרי אחזה אלוה, והלא עינינו רואות בבשר ודם כשרוצה לכסות את עצמו אז פורש כפיו על ראשו או על פניו, כמו כן כביכול הוא יתברך מכסה עצמו בכפיו. עכ"ד. ואפשר להוסיף על דבריו שעניין ההסתרה בכפיו של ה' הוא עניין של האוהל שסוכך ומסתיר על מקום השכינה, כמו שמצינו בכמה מקומות בתנ"ך: "ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים" (שמות כ, יז), "כי בענן אראה אל הכפורת" (ויקרא טז, ב), "אז אמר שלמה ה' אמר לשכון בערפל" (דהי"ב ו, א). דווקא ספירת הכתר היא נסתרת ומכוסה בענן, שכן את הנהגותיו הפשוטות של ה' אפשר להבין, אולם את עצם מחשבתו ורצונו אי אפשר להבין כלל.

הַשֶּׁכֶל הַנְּעֻלָּם מִכָּל רְעִיּוֹן כמו שנאמר בתיקוני זוהר בפתיחת אליהו (יז, א) אנת הוא עלאה על כל עלאין... לית מחשבה תפיסא בך כלל. המשורר איננו אומר שאין כאן מחשבה, אלא שאין לנו תפיסה במחשבה זו, השכל נעלם מאתנו. המחשבה הראשונית נקראת 'רעיון', והכתר הוא מופלא ממנה ומרומם ממנה, כמו שכתב הרמ"ק (שער כג פרק יג) בערך מופלא. 'רעיון' היא מחשבה בוסרית, כדאמרי אינשי 'יש לי רעיון' - יש לי הסבר ופתרון, והוא קשור לחכמה; אך הכתר הוא המחשבה **שמעל כל רעיון**.

עֵלֵת הָעֲלֻת מְכַתֵּר בְּכַתֵּר עֲלִיּוֹן עילת העילות פירושו הגורם לכל הגורמים, הדבר שגורם לכל הגורמים לעשות את פעולתם. מקורו של הביטוי בתיקוני זוהר (שם) רבון העולמים אנת הוא עילת העילות סיבת הסיבות וכו', והכתר הוא עילת העילות (זוהר שמות מב, ב, ושם ויקרא פג, א); הוא הראשון לכל הספירות, והוא גורם לכל הספירות שיבואו אחריו, הוא עילת העילות וממנו משתלשלים כל העולמות.

כְּתֵר יִתְּנוּ לָךְ ה' אע"פ שהכתר הוא הסיבה לכל הברואים, שכן הוא תחילת סדר השתלשלות הספירות, בכל זאת עם ישראל הם אלו שקושרים את הכתרים לקב"ה, כפי שנאמר בתפילת מוסף של ר"ה: "ויתנו לך כתר מלוכה". התוס' בחגיגה (יג, א ד"ה וקושר) כתב שסנדלפון קושר כתרים לקב"ה מתפילתם של ישראל. נמצא שהמשורר

מתחיל בהשפעת הכתר - רצון ה' - על העולם, ומסיים בישראל שקושרים כתרים לה'. בפסיקתא רבתי (איש שלום, פיסקא כ, מתן תורה) מבואר שאפילו המלאך שתפקידו לקשור כתרים לרבו איננו יכול לקשור את הכתרים ממש, אלא הוא משביע את הכתר וזה עולה לראש אדונו, וכדלהלן. ועוד מבואר שרצונו של ה' הוא לקבל את הכתר מעבדיו, שהרי אין־סופיותו מונעת ממנו כביכול לקבל כתר מאחרים: "אמרו עליו על סנדלפון שהוא גבוה מחבריו מהלך חמש מאות שנה, ומשתמש אחר המרכבה וקושר כתרים לקונו. וכי תעלה על דעתך שיודעים מלאכי השרת היכן הוא [ה']", והלא כבר נאמר ברוך כבוד ה' ממקומו (יחזקאל ג, יב), ואילו מקומו לא ראו. אלא משביע את הכתר, ועולה [=הכתר] ויושב בראש אדונו. ובשעה שיגיע כתר כל חיילי מעלה מזדעזעים, וחיות דוממות ונוהמות כארי, באותה שעה עונין כולם ואומרים קדוש קדוש ה' צבאות (ישעיהו ו, ג). בשעה שהגיע לכסאו מתגלגלים גלגלי כסאו, ומתרעשים אדני שרפרף, וכל הרקיע כולם אוחזים לחלחלה. בשעה שהוא עובר על כל חיילי מרום וכתר שלו, פותחים פיהם ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו (יחזקאל שם). בוא וראה שבחו וגדולתו של הקדוש ברוך הוא, בשעה שמגיע כתר לראשו מחזיק עצמו לקבל כתר מעבדיו, וכל חיות ושרפים ואופנים וגלגלי המרכבה וכסא הכבוד בפה אחד אומרים ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה" (תהלים קמו, ז). ע"כ. נראה שקשירת הכתרים היא לעורר כביכול את רצונו של ה' להשפיע לברואיו, והיא תפילת הצדיקים המעוררת את רצונו של ה' להשפיע טוב לנבראים.

בראשית תורתך הקדומה / רשומה חכמתך הסתומה **מאין תמצא והיא נעלמה / ראשית חכמה יראת ה'**

בראשית תורתך הקדומה התורה קדמה למעשה בראשית אף שהיא מתייחסת לעולמו, כמו שכתוב בבראשית רבה (פרשה ח, ב) שהתורה קדמה לעולם אלפיים שנה. בפנימיות התורה כתוב רבות על כך שהתורה שמתייחסת לעולם הזה הוא רק החלק שמתגלה ממנה, שהוא רק חלק קטן מהתורה הגדולה והאין סופית. כשם שמעשי האדם ופעולותיו הרבות במשך כל שנותיו מעטים מן היכולת הגלומה בו, ק"ו בתורה שהחלק הנסתר שבה רב על הגלוי.

רשומה חכמתך הסתומה מה פירוש שהתורה 'רשומה'? בספר הקנה (ד"ה ענין יראת המקום) ביאר שמספירת החכמה התורה נרשמה והתגלתה, כלומר ספירת החכמה היא הרושמת [=יוצרת רושם, פעולה ושינוי] ומגלה את התורה. אמנם בספר זרע קודש (לרבי נפתלי מרופשיץ, פרשת תזריע) פירש שבספירת החכמה התורה היא רק רשימה בעלמא, ואינה בגילוי של אותיות וציווים וחוקים. בספר הפליאה (ד"ה ורוח אלהים) כתוב שהחכמה נקראת תורה רשומה, משום שממנה נרשמה תורה שבכתב. **מאין תמצא והיא נעלמה** מבוסס על הפסוק במשלי (כח, יב) "והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה". החכמה היא כוח החידוש, והבינה היא הכוח להבין דבר מתוך

דבר. ופירש המלבי"ם (שם) שהאדם איננו יכול לדעת איך לקנות בתחבולות את כוח החידוש, אך הבנת דבר מתוך דבר אפשר לקנות ע"י לימוד מרובה והסקת מסקנות ממנו. ואף על פי שאפשר להסיק דבר מתוך דבר, בכל זאת לעמוד על עצם ספירת הבינה אי אפשר. ונמצא שאפשר להבין כיצד פועלת פעולת הבינה אך לא להשיג את מהותה, אפשר לראות את פעולת ספירת החכמה אך אי אפשר לדעת כיצד היא פועלת, וספירת הכתר אינה מושגת כלל. ספירת הכתר מכונה בשם 'אין', וממנה משתלשלת ספירת החכמה ויונקת את שפעה. וכ"כ בספר הפליאה (ד"ה וראה והבן), וכ"כ בספר הפרדס לרמ"ק (שער ה פרק א). ומצאתי בספר קדושת לוי (פרשת כי תשא) שאף שאי אפשר לדעת ולהשיג את החכמה, על ידי שהאדם יעשה את עצמו כאין, וידע שכוחותיו אינם ממנו אלא מה', בכך יזכה להארת הכתר בחכמה.

ראשית חכמה יראת ה' - פסוק בתהילים קיא, י "ראשית חכמה יראת ה'". אך קשה, מדוע 'ראשית חכמה יראת ה'', הרי יראה היא ספירת המלכות, וחכמה היא ספירת החכמה, היה צריך לומר סוף חכמה יראת ה'? ומתרץ הזוהר (הקדמה ז, ב) יראת ה' היא השער והכניסה לכל המדרגות האלוניות, וממילא גם לספירת החכמה.

רחובות הנהר נחלי אמונה / מים עמקים ידלם איש תבונה תוצאותיה חמשים שערי בינה / אמונים נוצר ה'

רחובות הנהר פסוק בבראשית (לו, לו) (לו) "ויקמת שמלה וימלך תחתיו שאול מרחבות הנהר". הסיבה שבינה נקראת 'רחובות הנהר', משום שהבינה מרחיבה את ספירת החכמה ומשפעת לספירות התחתונות ממנה. וכתב הרמ"ק (שער כג פרק כ ערך רחובות) שהבינה נקראת רחובות הנהר כאשר היא משפיעה על הספירות התחתונות, וכוונת דבריו להוציא את ספירת הבינה כשהיא מתייחדת עם החכמה, שהרי בינה היא הנוקבא של החכמה. בעץ חיים לאריז"ל (שער ח פרק ד) כתב ששואל אחוז בספירת היסוד ורחובות הנהר היא הבינה, אבל הגר"א בביאורו לספרא דצינעווא (פרק א) פירש ששואל הוא כינוי לספירת ההוד והוא משתלשל מספירת הבינה שנקראת רחובות הנהר. הקשר בין הבינה להוד הוא שההוד נמצא באותו קו השמאל המכונה בג"ה - בינה גבורה והוד.

נחלי אמונה הבינה מכונה בשם 'הים הגדול' או 'הנהר', ומבואר בספר ישעיה (יא, טו) שה' יניף ידו על הנהר ויהפוך אותו לשבעה נחלים, ורבותינו המקובלים דרשו זאת על הבינה שיוצאים ממנה שבע ספירות. בדרך כלל אמונה היא ספירת המלכות, אולם בתיקוני הזוהר (ה, א) כתוב שאמונה מושרשת בבינה, וכאן אמונה הכוונה שהבינה היא זאת שמשפיעה שפע של אמונה לעולמות. אולם לכאורה יש להקשות שהיה צריך לומר נחלי חסד גבורה תפארת וכו', ומדוע אמר נחלי אמונה? ונראה שהמשורר בא לומר לנו שבזכות האמונה הכל מגיע, החסד, הדין הרחמים וכו'.

מים עמקים ידלם איש תבונה על פי הפסוק במשלי (כ, ה) "מים עמוקים עצה בלב איש, ואיש תבונה ידלנה". הבינה היא התרחבות של החכמה, על ידי ההתבוננות

וההרחבה של האדם אפשר לגלות פנינים יקרים ותובנות חשובות הן בענייני קדושה והן בעייני חולין. האדם שמתבונן יכול לדלות מים עמוקים מים החכמה העמוקה. גם הפסוק במשלי אומר לנו שהעצות נמצאות בלב איש, והאדם צריך להתבונן ולחשוב ואז לדלות את המחשבות הללו, להוציאם ולגלותם. יש להוסיף ולבאר שעל מנת להגיע למים העמוקים צריך לדלות קודם את המים הרדודים. הנבון המתבונן להבין איזה עניין עולים במחשבתו מחשבות שונות, והוא בורר במחשבתו את התובנות הנכונות מתוך ההבנות המוטעות, וכך הוא מגיע לעומק העניין. בזוהר הקדוש (בראשית רא, ב) דורש את הפסוק במשלי כך: מים עמוקים עצה בלב איש - זה הקב"ה, ואיש תבונה ידלנה - יוסף; הקב"ה חישב בעומק מחשבתו את מכירת יוסף וירידת יוסף למצרים בגלל הרעב שהיה בארץ, ויוסף הצדיק הוא האיש תבונה שמתבונן ומבין את מחשבת ה' שלמחיה שלחני אלקים לפניכם (בראשית מה, ה).

תוצאותיה חמישים שיערי בינה הרמ"ק בספר פרדס רימונים (שער יג פרק ה) פירש שספירות חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, ומלכות כל אחת מהן כלולה מכל הספירות האחרות, היינו שבחסד יש חסד דחסד גבורה דחסד תפארת דחסד וכו', נמצא שיש בסך הכול 49 בחינות (שבע פעמים שבע), וספירת הבינה היא שער החמישים. משה השיג את כל המדרגות הרוחניות של מ"ט השערים, אולם את הבינה עצמה לא השיג. נראה שהמשורר נוקט כדברי רבו הרמ"ק שגילוי הבינה בספירות התחתונות הוא חמישים שיערי הבינה, אולם בעץ חיים (שער כה דרוש א מ"ב) פירש שחמישים שיערי הבינה נמצאים בבינה עצמה, והם השורשים הרוחניים שבבינה שיתגלו אחר כך בשבע הספירות התחתונות שכל אחת כלולה משבע, ושער החמישים נמצא בכתר. דברי רבינו מתאימים יותר לדברי הרמ"ק, משום שהוא מדבר על "תוצאותיה חמישים שיערי בינה", היינו על הגילוי והתוצאה של הבינה. ואולי הרמ"ק והאריז"ל לא חולקים אלא משלימים זה את זה.

אמונים נוצר ה' ע"פ פסוק בתהילים לא, כד "אֶהְבֵּנוּ אֶת ה' כָּל חֲסִידָיו אֱמוּנִים נִצְרָה" ופירש רש"י (שם) שה' שומר את המאמינים בו. קיימת כאן הדרגתיות שהמשורר מדבר עליה - בתחילה הוא מדבר על הכוח הגנוז בבינה, אחר כך על המים העמוקים שאפשר לדלות ממנה, על תוצאות וגילויי הבינה בספירות שמתחתיה וכן על השמירה שה' שומר את המאמינים, בבחינת ערך מוסף על המוארים מספירת הבינה.

הָאֵל הַגְּדוֹל עֵינֵי כָּל נִגְדָד / רַב חֶסֶד גְּדוֹל עַל שְׁמַיִם חֶסֶדָד אֱלֹהֵי אַבְרָהָם זָכַר לְעַבְדָד / חֶסְדֵי ה' אֶזְכִּיר תְּהִלּוֹת ה'

הָאֵל הַגְּדוֹל עֵינֵי כָּל נִגְדָד גדולה היא ספירת החסד, כמו שנאמר (דהי"א כט, יא) "לָדָה ה' הַגְּדֹלָה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְהַנְּצַח וְהַהוֹד כִּי כָּל בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ". כל העולם מחכים ומיחלים לחסדו של ה' עלינו, בפרנסה, שלום בית, חינוך ילדים וכו'. וכן אומר הפסוק בתהילים (קמה, טו) עיני כל אליך ישברו. **עֵינֵי כָּל נִגְדָד** פסוק תהלים (קח, ה) כִּי גְדוֹל מֵעַל שְׁמַיִם חֶסֶדָד, והכוונה שחסדיו של ה' הם גדולים מעל השמים (ראב"ע

קה, ה). יש כאן דקדוק נפלא - בפסוק כתוב גדול מעל שמים, ואילו המשורר שינה לעל השמים חסדך; אמנם המשורר דקדק בדבריו, שכן הזוהר (ויקרא טז, א) אומר ש'מעל השמים חסדך' הכוונה לספירת הבינה, כיון שהכינוי במקומות רבים לתפארת הוא שמים (ואכמ"ל), ואם היה כתוב על השמים חסדך הכוונה לספירת החסד שמעל ספירת התפארת, אך כיון שכתוב מעל, הכוונה לגבוה מעל גבוה מספירת התפארת, וזוהי ספירת הבינה.

רַב חֶסֶד גָּדוֹל עַל שָׁמַיִם חֶסְדְּךָ אנו מתפללים לחסדו של ה' בזכות אברהם שמידתו חסד. זכות אבות מגינה עלינו, כמו שאמר יעקב ללבן (בראשית לא, מב) "לולי אלהי אבי אברהם ופחד יצחק היה לי" וכו'. וכן אליהו מבקש בהר הכרמל (מלכים א יח, לו) מאלהי אברהם, יצחק וישראל שיתגלה ושתרד אש על המזבח.

אֱלֹהֵי אֲבֹרָהּ זָכַר לְעַבְדְּךָ, חֶסְדֵי ה' אֲזַכִּיר תְּהִלּוֹת ה' פסוק בישעיהו סג, ז. המשורר בפיסקה זו מזכיר את חסדיו של ה' וגם מבקש אותם (זכור לעבדך), ולאחר הבקשה מודה ומהלל לה' על חסדיו המרובים. וזה לשון המדרש שכל טוב (בובר) שמות פרק יז: חסדי ה' אזכיר תהילות ה'... למדנו שכיון שאדם שומע גבורות הקדוש ברוך הוא שעושה בעולמו וטובות שהוא גומל לחייבים או לחסידיו, צריך ליתן הודאה לפניו, ולהזכיר חסדיו בכל זמן, ומקבל שכר על כך.

מְרוֹם נְאֻדָּר בְּכַח וּגְבוּרָה / מוֹצִיא אוֹרָה מֵאֵין תְּמוּנָה פַּחַד יִצְחָק מִשְׁפָּטָנוּ הָאֵירָה / אַתָּה גְבוּר לְעוֹלָם ה'

מְרוֹם נְאֻדָּר בְּכַח וּגְבוּרָה בספר קהילות יעקב (ערך מרום) כתב שמרום הוא בספירת הבינה, ולפי זה הכוונה שמהבינה יצאה בחוזה הגבורה, כיון שהגבורה היא בקו שמאל ומתחת לבינה, בסוד אני בינה לי גבורה (משלי ת, יד). אמנם ברמ"ק (פרדס שער כג פרק א) כתב שמרום הוא ספירת הכתר. **נְאֻדָּר** לשון אדיר, חזק ועצום, ומזכיר לנו את הפסוק בשמות (טו, יא) "מי כמוך נאדר בקדש", ובתהילים (צג, ד) "אדירים משברי ים אדיר במרום ה'".

מוֹצִיא אוֹרָה מֵאֵין תְּמוּנָה תמורה הכוונה לצמצום אחר צמצום של האור, ע"י ריבוי צירופי השמות ועיבוי אור ה'. יצר הרע משתלשל מספירת הגבורה מדרגה אחר מדרגה; אמנם בעולם האצילות שהפיוט מדבר בו אין כלל רע, ואין שם תמורה ח"ו, למרות שמדובר בספירת הגבורה שהיא מידת הדין.

פַּחַד יִצְחָק נאמר על יעקב (בראשית לא, נג) וישבע יעקב בפחד אביו יצחק, וכתב ראב"ע (שם) שיעקב נשבע בשם אלוקים שיצחק פחד ממנו. על פי המקובלים יצחק היה אחוז במידת הגבורה שממנה משתלשלות מידות הפחד והיראה, ולכן מכנה יעקב את ה' - 'פחד' אביו.

מִשְׁפָּטָנוּ הָאֵירָה אנו מבקשים מה' שהמשפט והדין יוארו, ויהיו מתוקים ולא קשים. **אַתָּה גְבוּר לְעוֹלָם ה'** גם כאן מסיים המשורר את הבית בשבח לה' מתוך תפילת העמידה.

מי אל כְּמוֹד עוֹשֶׂה גְדוּלוֹת / אֲבִיר יַעֲקֹב נוֹרָא תְהִלּוֹת
תְּפִאֲרַת יִשְׂרָאֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלוֹת / כִּי שָׁמַע אֶל אֲבִיוֹנִים ה'

מי אל כְּמוֹד עוֹשֶׂה גְדוּלוֹת, אֲבִיר יַעֲקֹב נוֹרָא תְהִלּוֹת לכאורה יש להקשות שהרי הגדולה עניינה חסד, כמו שכתוב (דהי"א כט, יא) לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת, ומדוע המשורר החליט להזכיר את מידת החסד אצל יעקב? וכן השם 'אל' קשור למידת החסד, כמו שכתוב (תהלים נב, ג) חסד אל כל היום, ומדוע מזכירו כאן? ויש להשיב שהמשורר בא להשוות ולהנגיד בין הנהגת החסד להנהגת התפארת, שאע"פ שה' מתגלה בספירת החסד, והחסדים מאירים ומשמחים את הלב, אף על פי כן, במידת התפארת העניינים הרבה יותר גבוהים - 'נורא תהלות', כמו שאמרו ישראל לאחר קריעת ים סוף (שמות טו, יא) 'נורא תהלות עושה פלא'. ליעקב ישנה מעלה על אברהם ויצחק בכך שהוא יוצר את השלמות והאחדות בין החסד לבין הגבורה, ועוד שמידת התפארת כיון שהיא בקו האמצע יש לה יניקה ושפע מהמקום הכי עליון - מספירת הכתר, ולכן מסביר ר' יוסף ג'יקטיליא (שערי צדק, השער התשיעי) שכאשר יעקב אבינו חלם על הסולם ובו מלאכי אלהים עולים ויורדים הוא ראה חזיון גבוה ומרום מאוד, חזיון שמגיע עד ספירת הכתר; ולכן אמר יעקב 'מה נורא המקום הזה'. ובפירוש הרקאנטי (בשלח) כתב שיש אומרים ש'נורא תהלות' נאמר על ספירת התפארת משום שבה נראים כל המראות; ונראית כוונתו שבספירת התפארת נראים כל המראות כיון שמאירים בה גם ספירת החסד וגם ספירת הגבורה, להיותה מידה ממוצעת. ובספר שער מאמרי רשב"י (לאריז"ל) פרשת בראשית (ד"ה עאלת) כתב שכיון שליעקב היו שתי נשים, לאה ורחל, ולאה אחוזה בבינה ורחל במלכות, לעיתים יעקב מתייחד עם רחל ולעיתים עם לאה, ולכן הוא נקרא 'נורא תהלות', כי תהילה היא כינוי לספירת המלכות וכינוי לספירת הבינה, תהילה התחוננה (מלכות) ותהילה העליונה (בינה). וזהו 'נורא תהלות' - שתי תהלות (ויעווי"ש בהרחבה).

תְּפִאֲרַת יִשְׂרָאֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלוֹת התפארת משמשת בכתבי הקבלה גם ככינוי לקב"ה (ראה למשל ערכי הכינויים לרבי משה זכות י, קצא). עם ישראל נמשל לספירת המלכות, ונמצא ש'תפארת ישראל' שומע את תפילותיה של כנסת ישראל - המלכות. **כִּי שָׁמַע אֶל אֲבִיוֹנִים ה'** פסוק בתהילים (סט, לד) "כי שמע אל אביונים ה', ואת אסיריו לא בזה". בזהר הקדוש (שמות סא, א) שואל מדוע נאמר כי שומע אל אביונים, וכי לאחרים איננו שומע? ומתרץ רשב"י שה' שומע את תפילתם של שבורי הלב, והאביונים הם שבורי לב מכולם. ומוסיף רשב"י שם שתפילתו של העני זכה יותר משום שגופו אינו שבע ועבה ודשן, ורוחו אינה מסתירה את החומר. המלכות היא דלה ועניה, דלית לה מגרמה כלום (זוהר ח"א קפא,א), שכל השפע של ספירת המלכות מגיע מבעלה זעיר אנפין, כירח שמקבל את אורו מהשמש ואין לו אור עצמי, ודרך המלכות עולות התפילות של עם ישראל לקב"ה. בסידור הרש"ש (ח"א נא, ב) כתוב שבמילות "פודה עניים ועוזר דלים יכווין לעשות עצמו עני להשתתף עם השכינה הנקראת עניה... כדי שבעלותה יזכה לעלות עמה".

**יְהִי זְכוּת אֲבוֹת יַגֵּן עָלֵינוּ / נִצַּח יִשְׂרָאֵל מִצְרוּתֵינוּ גִּאֲלוֹנוּ
וּמִבּוֹר גְּלוּת דָּלְנוּ וְהֶעֱלָנוּ / לְנִצַּח עַל מְלֹאכֶת בַּיִת ה'**

יְהִי זְכוּת אֲבוֹת יַגֵּן עָלֵינוּ נִצַּח יִשְׂרָאֵל מִצְרוּתֵינוּ גִּאֲלוֹנוּ גם כאן המשורר מבקש את עזרת ה' בזכות כוח האבות, כמו לעיל 'אלהי אברהם זכר לעבדך', 'פחד יצחק משפטינו האירה', 'אביר יעקב נורא תהלות'; וכאן מזכיר את האבות בכללות. הנצח וההוד שרמוזים בשני הבתים הבאים הם ענפים המתפשטים מחסד וגבורה (פרדס רימונים שער ט פרק ד), והתפארת משפיעה גם על הנצח וההוד, ולכן הוא מזכיר כאן גם את זכות האבות - אך בכלליות.

וּמִבּוֹר גְּלוּת דָּלְנוּ וְהֶעֱלָנוּ לְנִצַּח עַל מְלֹאכֶת בַּיִת ה' ע"פ עזרא ג, ח. הנצח וההוד נקראים תרין שוקין (תיקוני זוהר יז, א), הרגליים הם האברים המממשים את המוחין והמידות, אמנם אין בהם כל כך חיוניות כמו בידיים; אורו של ה' מתמעט בכל צמצום של ספירה וספירה, ולכן הדינים אחוזים בהם יותר מבמידות העליונות, כמו שנאמר (דניאל י, ח) והודי נהפך עלי למשחית. אך מצד שני הגאולה מתגלה דווקא בהם, משום שהם מממשים את המידות העליונות וכנ"ל. ולכן המשורר מבקש על הגאולה דווקא כאשר הוא מדבר על הנצח וההוד, ובספירות העליונות מעל הנצח וההוד לא דיבר בענייני הגאולה. אמנם בספירת המלכות כבר אנו מגיעים להמלכת מלך המשיח שיבוא בב"א. במידת הנצח אחוזים גם הניצחון וגם הנצחיות, ולכן בבית זה המשורר מזכיר גם את נצח ישראל וגם את הניצוח על מלאכת בית ה'. הנבואה ובית המקדש אחוזים וקשורים זה לזה, בזכות המקדש (כשישראל ראויים) הנבואה שורה בישראל, ומצד שני עבודת בית המקדש קשורה לנבואה, כמו שכתוב בזבחים (סב, א) וכן כתב הרמב"ם (בית הבחירה פ"ב ה"ד) ששלושה נביאים עלו עמם מן הגולה, אחד העיד על מקום המזבת, אחד העיד על מידותיו ואחד העיד על כך שמקריבים אע"פ שאין בית. בבית זה של השיר רואים את ההדרגתיות: בתחילה המשורר מבקש על הגאולה מהצרות ומבקש הגנה מהצרים, אחר כך יציאה מהגלות, ואחר ניצוח על בניית המקדש; וכפי שכבר כתבנו לעיל המידות התחתונות קשורות לגאולה והגאולה מתחילה בכך שאויבינו יפסיקו להציק ולהרע לנו, אחר כך אנו צריכים לצאת מהגלות הגופנית והנפשית שלנו, ואחר כך גם לפעול ולנצח. אפשר להקביל את שלושת שלבי הגאולה הללו כנגד עיבור יניקה ומוחין, שהם שלושת שלבי התפתחות העובר; בעיבור אנו נמצאים בזמן של דין שבו אין לעובר שום השגה, אח"כ הוולד נולד והוא מתחיל לגדול ולהשכיל, ולזה קוראים יניקה, והוא כנגד היציאה מעבודות לחרות הנפשית, ואח"כ מגיע שלב ה'מוחין דגדלות' שבו האדם כבר גדל ומחדש ויוצר.

**מִיָּמִין וּמִשְׂמָאל יִנִּיקַת הַנְּבִיאִים / נִצַּח וְהוֹד מֵהֶם נִמְצָאִים
יָכִין וּבִעֵז בְּשֵׁם נִקְרָאִים / וְכָל בְּנֵיךְ לְמוֹדֵי ה'**

מִיָּמִין וּמִשְׂמָאל יִנִּיקַת הַנְּבִיאִים השפע הנמשך לנביאים הם מספירת הנצח וההוד.

וכתב האריז"ל בשער רוה"ק (הקדמה א) שכל הנביאים קיבלו את שפע הנבואה שלהם מספירת הנצח וההוד, אך כל ספירה מתחלקת לשלושה פרקים, וחלקם התנבאו מהפרקים העליונים של הנצח וההוד, חלקם מהאמצעיים, וחלקם מהתחתונים. וכן חלק מהנביאים התנבאו מבחינת הנצח וההוד של זעיר אנפין, וחלק מהנצח וההוד של הנוקבא.

נְצַח וְהוֹד מֵהֶם נִמְצְאוּ הכוונה לקו החסד וקו הגבורה, או לספירת החסד ולספירת הגבורה, שהנצח יונק את שפעו מספירת החסד וההוד מספירת הגבורה. **יְכִין וּבִעוּז בְּשֵׁם נִקְרְאוּ** יכין וביעוז הם העמודים שבנה שלמה באולם שבבית המקדש (מל"א ז, כא), והוא בנאם כנגד הבחינות העליונות של נצח והוד שמהם נשפעת הנבואה, ובית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, והנבואה נשפעת מהמקדש ויוצאת לכל העולם כולו. כתב האריז"ל (ע"ח שער מג פרק א) שקודש הקודשים וההיכל כנגד גופו של זעיר אנפין. קודש הקדשים כנגד כתר, חכמה בינה ודעת, ההיכל כנגד החסד הגבורה והתפארת, ולכן יש בו שולחן מזבח ומנורה - האולם כנגד הנצח וההוד שהם יכין וביעוז, והגפן שכנגד היסוד, והעזרות כנגד המלכות.

וְכָל בְּנֵיךְ לְמוֹדֵי ה' פְּסוּק בִישְׁעֶיהָ (נד, יג), ופירושו שבני ישראל יהיו לעתיד לבוא תלמידי ה'. גם הנצח וההוד הם בנים וענפים של החסד, הגבורה והתפארת. השם שמאיר בספירת התפארת הוא שם הוי"ה, ולכן הנצח וההוד שמשתלשלים לאחר ספירת התפארת נקראים לימודי ה' - תלמידי ה'.

יְסוּד צְדִיק בְּשִׁבְעָה נְעֻלָּם / אֹת בְּרִית הִיא לְעוֹלָם מַעֲיֵן הַבְּרָכָה צְדִיק יְסוּד עוֹלָם / צְדִיק אֲתָה ה'

יְסוּד צְדִיק בְּשִׁבְעָה נְעֻלָּם ספירת היסוד נעלמת, כלומר צריך לכסותה, להעלימה ולהסתירה, מפאת כבוד המקום, כמו שכתב האריז"ל (שער מו פ"ד) שלכך נאמר (שמות כד, י) ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, תחת רגליו הכוונה ליסוד שמתחת לרגליים, והוא היכל לבנת הספיר. משמעות נוספת של העלמת היסוד היא בזמן הייחוד עם הנוקבא, וזהו מה שכתב בשבעה נעלם - בספירה השביעית שהיא המלכות.

אֹת בְּרִית הִיא לְעוֹלָם ברית המילה נעשית ביסוד וכן ברית עם ה', היא דרך שמירת הברית, שלא לישא נשים גויות, שלא לישא נשים שאסורות לו, שמירה על איסור הוצאת ז"ל וכו'.

מַעֲיֵן הַבְּרָכָה צְדִיק יְסוּד עוֹלָם הברכה לעולם באה על ידי ספירת היסוד, שהיא הצינור לשפע שיורד מכל הספירות העליונות עד למלכות - הנקבה. הצדיק שמתדבק בספירת היסוד, על ידי ששומר את בריתו כמו יוסף הצדיק, גורם להורדת שפע לעולם הזה, וגם ספירת המלכות היא בחינת העולם הזה. ולכן נאמר במשלי (י, כה) וצדיק יסוד עולם, היינו שהצדיק הוא היסוד שעליו מושתת העולם, כמו שאמרו חז"ל (יומא

לח, ב) שבעבור צדיק אחד העולם מתקיים. ובמסכת חגיגה שנינו (יב, ב) שהעולם הזה עומד על עמוד אחד ששמו צדיק. ובמסכת תענית (כד, ב) מסופר על רבי חנינא בן דוסא שבכל יום יוצאת בת קול ואומרת: כל העולם ניזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת. בספר תפארת שלמה (לר' שלמה מראדומסק, פרשת לך לך ד"ה ואברכה) כתב שישנם שני סוגי צדיקים, צדיק אחד שממשיך שפע רק לדור שלו כדוגמת נח שעליו נאמר שהיה צדיק תמים בדורותיו, וישנו צדיק שמושך חסדים ושפע גם לדורות הבאים והוא הצדיק יסוד עולם; וכן על אברהם אבינו נאמר ואברכה מברכך, שהקב"ה הבטיחו שימשיך שפע וחסד לעולם גם לדורות הבאים. ולכן אנו אומרים אלוהי אברהם זכור לעבדך חסדי ה' אזכיר תהילות ה', שבזכות אברהם נמשך שפע וחסד לעם ישראל. נראה ש"מעין הברכה" פירושו המעיין של הברכות, שנובע מהצדיק יסוד העולם. האריז"ל אומר (לדוגמה שער הכוונות דרושי ר"ה דרוש ו) שהיסוד נקרא ברוך, לפי שיש בו ריבוי ברכות שממשיך אותם לנוקבא.

צדיק אתה ה' פסוק הוא בתהלים (קיט, לז). המשורר אומר שה' הוא צדיק. ויש לבאר כוונתו, שספירת התפארת מתגלה בספירת היסוד בסוד הקוויים, ושם ה' הוא השם של ספירת התפארת, וא"כ צדיק אתה הוא ה' פירושו הוא שהתפארת מתגלה ביסוד.

נא הקם מלכות דוד ושלמה / בעטרה שעטרה לו אמו כנסת ישראל כלה קרואה בנעימה / עטרת תפארת ביד ה'

נא הקם מלכות דוד ושלמה בית זה עוסק בספירת המלכות - מלכות דוד ושלמה, וכן העטרה היא בחינת מלכות הפרטית שנמצאת באותו פרצוף. ולכן גם בסמוך "בעטרה שעטרה לו אמו" מדובר על שפע שמגיע לזעיר אנפין דרך אמה ע"י עטרת היסוד שלה (עץ חיים שער א ענף ה), וכמו שיבואר בהמשך בע"ה.

בעטרה שעטרה לו אמו פסוק בשה"ש (ג, יא). בשיר השירים רבה פרשה ג כתוב: "בעטרה שעטרה לו אמו, א"ר יוחנן שאל רשב"י את רבי אלעזר ברבי יוסי אמר לו אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו, אמר לו הן, אמר לו היאך, אמר לו [משל] למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מחבבה יותר מדאי והיה קורא אותה בתי, ולא זו מחבבה עד שקרא אותה אחותי, ולא זו מחבבה עד שקרא אותה אמי; כך היה מחבב יותר מדאי הקדוש ברוך הוא לישראל וקראן בתי, הדא הוא דכתיב (תהלים מה) שמעי בת וראי, ולא זו מחבבן עד שקראן אחותי, שנאמר (שיר השירים ה) פתחי לי אחותי רעיתי, ולא זו מחבבן עד שקראן אמי, שנאמר (ישעיה נא) הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו, ולאמי כתיב. עמד רשב"י ונשקו על ראשו ואמר אילו לא באתי אלא לשמוע מפיד הטעם הזה דיי. ע"כ. ויש לשאול מה הקשר בין הרישא לסיפא, היינו בין הבקשה להקמת מלכות דוד ושלמה לבין העטרה שעטרה לו אמו. אך לפי המדרש הנ"ל מובן, שאנו מצפים שה' יגאל אותנו, ואז כנסת ישראל - המלכות -

תהיה במעלה גדולה ותשפיע כביכול בקוב"ה בסוד בעטרה שעטרה לו אמו. ובספר פרי עץ חיים (שער מקרא קודש פרק ב) וכן בשער הכוונות (דרושי קדושת ליל שבת דרוש א) כתב שכאשר המלכות עולה לנצח הוד יסוד דאמא בתפילת מוסף של שבת אז נקראת אמו של זעיר אנפין, כיון שעולה למקום של אמא של זעיר אנפין. ובספר עץ חיים (שער הכללים, פרק ה) כתב שעטרה זו עטרת היסוד של אמא שדרכה מועברים החסדים והגבורות להשפיע לזעיר אנפין. ועוד כתב האריז"ל (שער כג פרק ב) שכאשר אמא יורדת להשפיע לזעיר אנפין התפארת שלה מכסה את ראשו של זעיר אנפין ואז היא נעשית לו בחינה של כתר. וא"כ יוצא שלפי הפירוש הראשון העטרה היא עטרת היסוד של אמא, ולפי הפירוש השני העטרה היא התפארת של אמא שנעשה כתר לזעיר אנפין.

כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל כנסת ישראל היא בחינת מלכות, שספירת המלכות מקבלת את כל שפע הספירות ומעבירה אותו לעולמות התחתונים, וגם כנסת ישראל כונסת את האורות של הספירות שמעליה (פרדס רימונים שער ב פרק ב).

כְּלָה קְרוּאָה בְּנֵעִימָה ה' קורא לכנסת ישראל בנעימה ובאהבה שתתקרב אליו. כנסת ישראל נקראת כלתו של הקב"ה (ועץ חיים שער ט פרק א).

עֵטְרַת תְּפָאֲרַת בִּיד ה' ע"פ ישעיה סב, ג. ופירושו שהקב"ה יעשה את עם ישראל עטרה להתעטר ולהתפאר בה. ישנן כמה בחינות של מלכות בין כנסת ישראל לקב"ה, אחת בהיותה תחת בעלה ואחת בהיותה עטרה לראשו; בבית זה המשורר מדבר על שתי הבחינות: נא הקם מלכות דוד ושלמה - בהיותה תחת בעלה, בעטרה שעטרה לו אמו - בהיותה למעלה ממנו בסוד אמו; כנסת ישראל כלה קרואה בנעימה - תחת בעלה, עטרת תפארת ביד ה' - למעלה מבעלה בסוד כתר.

חֶזֶק מִיַּחַד כְּאֶחָד עֵשֶׂר סְפִירוֹת / מִפְּרִיד אֱלֹהִים לֹא יֵרָאֶה מְאֹרוֹת סְפִיר גִּזְרֵתָם יַחַד מְאִירוֹת / תִּקְרַב רְנָתִי לְפָנֶיךָ ה'

חֶזֶק 'חזק' הוא ביטוי לקב"ה, כמו שמופיע בפיוט "במוצאי יום מנוחה" שנוהגים לומר במוצאי שבת: 'חזק ימלא משאלותינו אמיץ יעשה בקשותינו'. כמו כן משתמש המשורר במילת 'חזק' לסיים את השיר שכתב, והוא ביטוי לסיום ולהתחזקות לעתיד (כמו שכתוב בערוך השולחן או"ח סי' קלט ס"ק טו).

מִיַּחַד כְּאֶחָד עֵשֶׂר סְפִירוֹת הקב"ה מזווג את הספירות זו בזו, כמו שכתוב בתיקוני זוהר (הקדמה יז, א) אנת הוא דקשיר לון ומיחד לון. הכוונה היא על אור אין סוף שמאיר בתוך הספירות, והוא זה שמקשר ומייחד אותם זו בזו.

מִפְּרִיד אֱלֹהִים לֹא יֵרָאֶה מְאֹרוֹת יש שגרסו ומיחד אלוף יראה מאורות, והוא אותו ענין על דרך החיוב. פסוק הוא במשלי טז, כז 'איש תהפכות ישלח מדון ונרגן מפריד אלוף'. ופירש רש"י (שם) שהרשע ע"י כעסו ותלונותיו מפריד את הקב"ה, שהוא שרו של עולם, ממנו. מפריד אלוף פירושו מפריד את זעיר אנפין מן המלכות כמו שכתוב בשער הפסוקים (על משלי), כלומר מפריד בין הקב"ה לבין כנסת ישראל. בספר

הליקוטים (בלק סימן כג) כתב שהעוונות שלנו מפרידים בין זעיר אנפין לנוקבא, כמו שכתוב (ישעיה נט, ב) **כִּי אִם עֲוֹנֹתֵיכֶם הָיוּ מִבְּדָלִים בֵּינְכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם, וּפִירוּשׁוֹ** שהעוונות מפרידים בין עם ישראל שהם בחינת המלכות לבין הקב"ה שהוא בחינת זעיר אנפין, ובכך נגרם שאין מאורות - אין ירידת שפע לעולמות התחתונים. ובספר שער רוח הקודש (תיקון יג) כתב שהכעס מפריד את שם הוי"ה משם אלוקים, וכך לא מגיע השפע לנוקבא. ובספר פרי עץ חיים (שער העמידה פרק כ) כתב שמי שלא כורע במודים מפריד אלוף, ובפרי עץ חיים בשער השבת (פרק ג) כתב שמי שלא טובל טבילת מצווה גם הוא מפריד אלוף. ובספר הריקאנטי ויקרא פרק כג הביא דוגמא נוספת להפרדת המלכות מזעיר אנפין: "וצריך לסמוך האתרוג עם שאר המינין שלא להפרידה מן הבניין, וסוד זה נגלה אלי בחלום בלילי י"ט הראשון של חג הסוכות בהתאכסן אצלי חסיד אחד אשכנזי שמו הרב רבי יצחק, ראיתי בחלום שהיה כותב השם ביו"ד ה"א והיה מרחיק ה"ה"א אחרונה מן השלוש אותיות הראשונות, ואמרתי לו מה זה עשית, והשיב כך נוהגין במקומינו, ואני מחיתי בו, וכתבתי אותו שלם. ואשתומם על המראה, ואין מבין. למחר בעת נטילת הלולב ראיתי שלא היה מנענע רק הלולב ומיניו, בלתי אתרוג, והבנתי פתרון חלומי, וחזר בו". פירוש הדברים (ועל פי הב"י או"ח סי' תרנא, והאריז"ל בשער הכוונות דרושי חג הסוכות דרוש ה) שצריך האדם לנענע יחדיו את ארבעת המינים, אחרת מפריד את זעיר אנפין מנוקבא, שכן האתרוג הוא כנגד ספירת המלכות וצריך לחברה עם שאר הספירות, ואם לא מחבר את ארבעת המינים יחדיו הוא סוד נרגן מפריד אלוף. אמנם נראה פשוט שכל עוונותיו של אדם גורמים פירוד בין הקב"ה לשכינה, לא רק הפרדת האתרוג משלושת המינים, אלא שהאריז"ל בא להוסיף שהדברים נכונים אפילו בדברים שפחות ידועים ופחות מפורסמים. ובמשלי (ב, יז) נאמר: **"הַעֲזֹבֵת אֱלֹהִים נְעוּרֶיהָ וְאֵת אֱלֹהֶיהָ שָׁכַחָה"**. ברית הוא החיבור בין הקב"ה לאומה, ומכיון שעם ישראל עוזב את הקב"ה אין חיבור בין קוב"ה ושכינתיה - ונרגן מפריד אלוף.

ספיר גזרתם ע"פ איכה ד, ז.

יחד מאירות נראה שכוונת המשורר שע"י הארת הקב"ה בספירות, הספירות מבהיקות ומאירות. ובפרדס רימונים לרמ"ק (שער ד פרק ה) הסביר שספירות הם מלשון ספיר, אבן טובה שמאירה. ויש לומר עוד, שכיון שהספירות הם כלים לאור אין סוף, והכלים אין להם הארה מעצמם, לכן נקראים ע"ש אבן הספיר, שהיא שחורה ואינה מאירה מצד עצמה.

תקרב רנתי לפניך ה' ע"פ תהילים קיט, קסב; והוא סיום לפיוט, בקשה שהתפילה תתקבל ברצון לפני ה'.

שתתקבלנה תפילותינו לרצון לפני אדון כל!